

Ko e Tau 'a 'Iutaá mo e Fakapō Fakatokolahi 'i he Mo'unga Mētoú

Ne Fakalalahi e Vāvākoví 'o Hoko ai e Tau 'a 'Iutā

Hili ha tāu 'e tolu 'o e tū'uta 'a e fuofua Kāingalotu paionia ki he Tele'a Sōlekí, ne fokotú'u 'e he pulé'anga 'o e 'lunaiteti Siteiti e Vahefonua 'Iutaá pea fokotú'u 'a Pilikihami 'longi ko e 'uluaki kōvana ia 'o e vahefonuá. 'I he kongaloto 'o e 1857, ne fanongo e kau taki 'o e Siasí 'i ha ngaahi talanoa 'o pehē ngali-ngali 'e fetongi 'e he pulé'anga fetuloló 'a Pilikihami 'longi 'aki ha kōvana fō'ou 'o e Vahefonua 'Iutā, pea 'e ha'u ia mo ha kautau tokolahi 'a e pulé'anga fetuloló. 'I he 'aho 24 'o Siulai 1857, ne fakamanatua ai 'e Pilikihami 'longi mo ha Kāingalotu e tāu 10 'enua tū'uta ki he Tele'a Sōlekí mo 'ene ma'u ha fakamatala pau ki he ongoongo kimu'a 'e ha'u ha kautau ki Sōleki Siti.

'I he ngaahi tāu kimuá, ne hoko e feta'emahino'aki mo e felotokehekehe'aki 'o fakalalahi ai e vā 'o e Kāingalotú mo e kau ngāue fakapulé'anga 'o e 'lunaiteti Siteiti. Ne loto e Kāingalotú ke pulé'i kinautolu 'e ha kau taki te nau fili pea nau fakafisingái ha nīihi ne fili mai 'e he pulé'anga ne 'ikai ke nau mahuinga'ia he me'a tatau, pea 'ikai ke angatonu, kākā, faihala mo anga'uli hanau nīihi. Ne tui ha nīihi 'o e kau ngāue 'a e pulé'anga ne 'uhinga e ngāue mo e tō'onga fakakaukau 'a e Kāingalotú 'oku nau fakafepaki fakahāhā ki he pulé'anga 'o e 'lunaiteti Siteiti.

Ne 'omi leva 'e he Palesiteni 'o e 'lunaiteti Siteiti 'a Sēmisi Piukēnani ha kautau 'e toko 2,500 ki Sōleki Siti 'i he'ene fakakaukau ke fakafé'ao mai mo malu'i e kōvana fō'ou mo tā'ofi e fakafepaki 'a e Kāingalotú. Na'e fakahoko e tu'utu'uni ko 'ení 'o 'ikai ha fakamatala totonu ki he tūkunga 'o 'Iutā (vakai, *Church History in the Fulness of Times Student Manual*, 2nd ed. [Church Educational System manual, 2003], 368–71).

Teuteu ke Malu'i e Vahefonuá

Ne fakamatala'i 'e Palesiteni 'longi mo ha kau taki kehe 'o e Siasí 'i ha malanga na'e fai 'o pehē ko e filí 'a e kautau 'oku ha'u. Ne nau manavasii na'a hanga 'e he kautau 'o tuli e Kāingalotú mei 'Iutā, 'o hangē ko hono tuli kinautolu kimu'a mei 'Ōhaiō, Mīsuli, mo 'Ilinoisí. Ne toe fai 'e Palesiteni 'longi e fakahinohino tatau ne 'osi fai ki he Kāingalotú he ngaahi tāu lahi ke fakahaofi ha kēleni koe'uhí ke nau ma'u me'atokoni mei ai kapau 'e fie ma'u ke nau hola mei he kautau. 'I he'ene hoko ko e kōvana 'o 'Iutaá, na'a ne toe fakahinohino'i e kautau fakavahefonuá ke nau teuteu ke malu'i e vahefonuá.

Ko e Fepaki mo e Kau Hikifonua Fononga Salioté

Ne fononga fakahihifo ha kau hikifonua heka salioté mei 'Ākanisoa ki Kalefōnia 'o hū atu 'i 'Iutā lolotonga e teuteu 'a e Kāingalotú ke malu'i e vahefonuá mei he kautau 'a e 'lunaiteti Siteiti. Ne 'ita ha nīihi 'o e kau fononga salioté 'i he 'ikai ke fie fakatau ange 'e he Kāingalotú kiate kinautolu e kēleni ne nau fu'u fie ma'u, na'e fale'i foki e kāingalotú ia ke fakahaofi 'enua kēleni. Ne toe fepaki foki e kau hikifonua mo e Kāingalotú 'i he 'ikai ke nau loto ke kai mo inu 'e he fanga hoosi mo e

fanga pulu tokolahi 'a e kau fononga salioté e me'atokoni mo e ma'u'anga vai ne fie ma'u 'e he Kāingalotú ki he'enua fanga monumanú.

Ne hoko ha feke'ike'i 'i Sita Siti, ko e kolo faka'osi ia ne nofo'i 'i 'Iutā he hala ki Kalefōnia. Ne hoko ha fetā'aki he vaha'a 'o e nīihi 'o e kau mēmipa 'o e kau fononga salioté mo ha nīihi 'o e Kāingalotú. Ne fakamanamana ha nīihi 'o e kau fononga salioté te nau kau fakataha mo e kautau 'oku ha'u ke fakafepaki'i e Kāingalotú. Neongo na'e tafulu'i 'e he kapiteni 'o e kau fononga salioté hono kaungā fonongá 'i hono fai e ngaahi fakamanamana ko 'ení, ka na'e vakai e kau taki mo e kakai ne nofo'i 'a Sita Siti ko ha fili 'a e kau hikifonua. Ne mavahe e kau fononga salioté mei he koló hili pē ha houa 'e taha mei he'enua tū'uta atú, ka na'e loto ha nīihi 'o e kau taki mo e kakai 'o Sita Siti ke muimu'i mo tautea'i e kau tangata ne nau faka'ita'i kinautolu.

Fakalalahi e Feke'ike'i

Ne faka'au ke toe kovi ange e me'a ne hokó, koe'uhí ko e 'ikai ke fakale'i 'e he Kāingalotú 'enua vākovi mo e kau hikifonua 'i he founga 'a e 'Eiki. Ne kole 'e 'Aisake Haiti ko e pulekolo 'o Sita Siti, ko ha mēsia he kautau, mo ha palesiteni fakasiteiki ki he pulé 'o e kautau, 'a ia ne nau nofo ofi ki he nofo'anga 'o Paloueni, ke ui mai e kautau ke nau fakafepaki'i e kau angatu'u mei he kau fononga salioté. Ne fale'i 'e he taki fakakautau ko Viliami Teimi ko ha mēmipa 'o e Siasí 'a 'Aisake Haiti ke tukunoa'i pē e fakamanamana ia 'a e kau hikifonua. Ne 'ikai ke tali 'e 'Aisake Haiti ia mo ha kau taki kehe 'o Sita Siti e fale'i ko 'ení pea nau loto ke faka'a'ia'i ha kau 'Initia fakalotofonua ke 'ohofi e kau fononga salioté pea kaiha'asi 'enua fanga pulu ko ha founga ia ke tautea'i ai e kau hikifonua. Ne kole 'e 'Aisake Haiti kia Sione D. Lī ko ha mēmipa 'o e Siasí mo ha mēsia he kautau ke taki e 'ohofi, pea na'a na fa'ufau ke tukuaki'i e kau 'Initia ki he me'a ne hokó.

Ko Hono 'Ohofi 'o e Kau Hikifonua

Ne tukuatu 'e 'Aisake Haiti e palani ke fai hono 'ohofi 'o e kau fononga salioté ki ha fakataha alēlea 'o ha kau taki fakalotofonua 'i he Siasí, koló, mo e kautau. Ne 'i ai ha kau mēmipa 'e nīihi 'o e fakataha alēlea ne 'ikai ke nau loto mo'oni ki he palani pea fehu'i kia Haiti pe na'e 'osi talatalaifale mo Palesiteni Pilikihami 'longi fekau'aki mo e me'a ni. Na'a ne talaange ne téeki ai, pea loto leva 'a Haiti ke 'ave ha talafekau ko Sēmisi Hasilami ki Sōleki Siti mo ha tohi 'o fakamatala'i ai e tūkunga mo 'eke e me'a 'oku totonu ke fai. Neongo ia, 'e uike 'e taha e fononga vave mo hokohoko he hōsi 'a e talafekau ke a'u ki Sōleki Siti pea toe foki ki he mo ha fakahinohino meia Palesiteni 'longi, he 'oku maile 'e 250 mei Sita Siti ki Sōleki Siti.

Kimu'a si'i pē pea 'ave 'e 'Aisake Haiti 'ene tohi ki he talafekau, ne 'ohofi 'e Sione D. Lī mo ha kau 'Initia e nofo kemi 'a e kau hikifonua 'i ha feitu'u ne ui ko e Mo'unga Mētoú. Ne takimu'a

'a Lī e 'ohofī ka na'e fakapuli ia 'oua na'a 'ilo pe ko hai ia ke pehē pē ko e kau 'Initia ne nau fai e 'ohofī. Ne mate pe lavea ha nīihi 'o e kau hikifonua, pea tau e toengá mo e nīihi ne nau 'ohofi kinautolú 'o fakamālohīi 'a Lī mo e kau 'Initiá ke holomui. Ne vave hono fokotu'utu'u fakafuopotopoto 'e he kau hikifonua 'enau ngaahi salioté, pe ko ha 'ā ko ha malu'i. Ne toe fai mo ha 'ohofī 'e ua lolotonga ia hono 'ohofī i ha 'aho 'e nima 'o e kau fononga salioté.

Ne 'i ai ha taimi ne fakatokanga'i 'e he kautau mei Sita Sítí ha ongo tangata hikifonua 'okú na 'i tu'a he 'ā 'o e ngaahi salioté. Ne fana'i kinaua 'e he kautau 'o mate ai ha toko taha. Ne hola e tangata 'e tahá 'o tala ki he nofo'anga 'o e kau fononga salioté 'oku kau ha kau pālangi hono 'ohofi kinautolú. Kuo ma'u 'eni e fo'i kākā 'a kinautolu ne fa'ufa'u e 'ohofī. Kapau 'e faka'atā e kau hikifonua ke nau 'a'u ki Kalefōnia, 'e mafola e ongoongo ko e Kāingalotú ne nau 'ohofi e kau fononga salioté. Ne manavasīi e kau fa'ufa'u ke fai e 'ohofī 'e 'omi 'e he ongoongo ko 'eni ha nunu'a kovi kiate kinautolu mo honau kakai.

Ko e Fakapō Fakatokolahi i he Mo'unga Mētou

Ne palani 'e 'Aisake Haiti, Sione D. Lī, mo e kau taki fakalotofonua 'o e Siasī mo e kautau ke tamate'i kotoa e toenga 'o e kau hikifonua tukukehe pē 'a e fānau ikí ko e feinga ke ta'ofi e mafola e ongoongo ne kau e Kāingalotú i hono 'ohofi 'o e kau fononga salioté. Ke fakahoko e palani ko 'eni, ne 'alu 'a Sione D. Lī ki he kau hikifonua 'o talaange 'e malu'i kinautolu 'e he kautau mei ha toe 'ohofi 'aki hano tataki hao kinautolu ki Sita Sítí. 'I he lue atu 'a e kau hikifonua ki Sita Sítí, ne tafoki hake e kautau 'o fana kinautolu. Ne 'oho mai mo e kau 'Initia ne uki 'e he kakai 'o e koló mei honau toitoi'angá 'o kau he 'ohofī. Ko e fānau pē 'e toko 17 ne fakahaofi, mei ha kau hikifonua 'e toko 140 'a ia ne nau hoko ko ha kongá 'o e kau fononga salioté.

Hili ha 'aho 'e ua mei he fakapō fakatokolahi, ne tū'uta hake 'a Sēmisi Hasilami ki Sita Sítí mo e tali 'a Pilikihami 'longí, 'o fakahinohinoi e kau taki fakalotofonua ke faka'atā e kau fononga salioté ke nau 'alu melino pē. "I he taimi na'e lau ai 'e Haiti e ngaahi lea 'a 'longí, na'á ne tangi 'o hangē ha kīi tamasi'i pea ko e lea pē 'eni na'e lava 'o ongo mai, 'Kuo fu'u tōmui, kuo fu'u tōmui'" (Richard E. Turley Jr., "The Mountain Meadows Massacre," *Ensign*, Sept. 2007, 20).

Ngaahi Nunu'a Fakamamahi

Na'e 'ikai ke ngata pē he mate 'a e toko 120 mei he Fakapō Fakatokolahi i he Mo'unga Mētou, ka na'e toe fakatupu ai ha fakamamahi lahi ki he fānau ne mo'uí mo e kāinga kehe 'o e kau pekiá. Ne 'ave pea tauhi 'e ha nīihi 'o e Kāingalotú e fānau 'a e kau hikifonua ne hao mei he fakapō fakatokolahi. 'I he 1859, ne hanga 'e ha kau ngāue fakapule'anga fetulolo 'o 'ave e fānau ko 'eni pea fakafoki kinautolu ki honau kāinga i 'Ākenisoá. Ne faingata'aia foki mo e kau 'Initia Paiuté i hono tukua'iki hala kinautolu ki he hia ne hokó.

Ne 'Ilo e Kau Taki 'o e Siasī ki he Fakapō Fakatokolahi

"Neongo ne vave pē hono 'ilo 'e Pilikihami 'longi mo e kau taki kehe 'o e Siasī i Sōleki Sítí ki he fakapō fakatokolahi hili 'ene hokó, ne nau toki ma'u māmālie kimui e mahino ki he lahi mo e tu'unga 'o e me'a fakalifitu ne fakahoko 'e he kakai ne nau nofo'i e fonua. Ne nau tukuange 'a 'Aisake Haiti i he 1859 mei hono lakanga ko e palesiteni fakasiteiki mo ha kau taki 'iloa kehe 'o e Siasī i Sita Sítí 'a ia ne 'i ai ha'anau kaunga ki he fakapō fakatokolahi. Ne nau tu'usi 'a 'Aisake Haiti mo Sione D. Lī mei he Siasī i he 1870.

"Ne hanga 'e ha fakamaau'anga lahi fakavahefonua i he 1874 'o tautea'i ha kau tangata 'e toko hiva ne kau i he fakapō fakatokolahi. Ne faifai pea fakahū e tokolahi 'o kinautolu, neongo ko Lī pē na'e faka'ilo, tautea'i, mo tamate'i ki he hia ko 'eni. Ne 'i ai ha tangata 'e taha ne fakamo'oni ia ma'a e pule'angá [o fakamo'oni ta'e fakakouna'i 'o kau ki ha kau faihia kehe], 'o iku hola ai ha nīihi kehe i ha ngaahi ta'u lahi ke hao mei he laó. Ne ongo'i halaia mo faingata'aia mo halaia mo'oni ha nīihi kehe 'o e kautau ne nau kau he fakapō fakatokolahi he toenga 'o 'enau mo'uí i he'enua toutou mohe 'o misi ki he ngaahi me'a ne nau fai mo sio ki ai" (Richard E. Turley Jr., "The Mountain Meadows Massacre," *Ensign*, Sept. 2007, 20).

Fakamanatu 'o e Ta'u 150 'o e Fakapō Fakatokolahi i he Mo'unga Mētou

Na'e pehē 'e Palesiteni Henelī B. 'Aealingi 'o e Kau Palesitenisi 'Uluaki:

"Oku tukua'iki pē 'a e ngāue ne fai i he [Fakapō Fakatokolahi i he Mo'unga Mētou] ki he kau taki fakalotofonua 'o e Siasī 'o Sīsū Kalaisi 'o e Kau Mā'oni'oni i he Ngaahi 'Aho Kimui Ní i he ngaahi vāhenga ofi ki he Mo'unga Mētou 'a ia ne nau ma'u ha ngaahi tu'unga fakapule'anga mo fakakautau pea muimui pē e kāingalotu 'o e Siasī ki he'enua tu'utu'uni. . . .

". . . Oku 'ikai ke poupou'i 'e he ongoongolelei 'o Sīsū Kalaisi 'oku tau tui ki ai, 'a hono fakapoongi ta'e uHINGA ha kakai tangata, fafine, mo e fānau. Ko hono mo'oni, 'okú ne taukave'i e melinó mo e fa'a fakamolemolé. Oku fakafongai 'e he me'a ko ia ne fakahoko fuolua [i he Mo'unga Mētou] 'e ha kāingalotu hotau Siasī na'e ha fehalaaki fakamamahi mo 'ikai fakatonuhia'i he 'oku fehanga'angai ia mo e akonaki mo e 'ulungaanga faka-Kalisitané. . . . Oku 'ikai ha veiveia 'e toki fakahoko 'e he Fakamaau Totonu Fakalangí ha tautea 'e fe'unga mo kinautolu ne nau fakahoko e fakapō tokolahi. . . .

". . . Fakatauange 'e faitāpuekina kinautolu 'e he 'Otua 'o e Langí, 'a ia ko Hono ngaahi foha mo e 'ofefine mo'oni kinautolú, ke tau faka'apa'apa'i 'a kinautolu kuo nau pekia heni 'aki ha'atau fefoaki'aki 'a e 'ofa haohaoá mo e laumālie 'o e fakamolemolé 'a ē na'e fakahaai 'e Hono 'Alo Tofu pē Tahá" ("150th Anniversary of Mountain Meadows Massacre," Sept. 11, 2007, mormonnewsroom.org/article/150th-anniversary-of-mountain-meadows-massacre).

